

Att visa det som inte syns

FORTET SOM VAR SVERIGES SISTA CHANS

A photograph of a blue arch bridge spanning a body of water. In the background, a forested hill rises, with a path leading up to a small structure at the top. The sky is blue with some light clouds.

Under skidbacken i Vuollerim låg i flera decennier en hemlig försvarsanläggning. Ett artillerifort vars kanon var dold för världen under en gammal ranglig lada. Fortet förvaltas sedan 2006 av SFV och det som var tänkt att vara Sveriges sista chans mot ryssen har nu öppnats som besöksmål och konferensanläggning.

MATS CARLSSON LÉNART, *Frilansjournalist*

På toppen av skidbacken i Vuollerim står ett till synes oansenligt skjul med dubbelkanoner från pansarskeppet Drottning Victoria.

Personalen fick klättra på en steg i ca 15 meter för att komma upp i kontoret.

INTE ENS de flesta bybor i Vuollerim kände till hemligberget under skidbacken. Ja, kanske man hade förstått att det fanns något i berget, ett militärförråd kanske, men att det var en stor och strategisk försvarsanläggning och del i den sista skyddsmuren av Sverige från öster förblev en hemlighet för flertalet.

I skuggan av de stora kraftverksbyggena i Lule älvdal under 1950- och 60-talen började militären i all tysthet att bygga en försvarslinje längs Luleälven. Några berg med strategiskt läge valdes ut som fort för att tillsammans med den breda älven utgöra den sista muren söderut för ett fientligt angrepp österifrån – utifall till exempel den välkända Kalixlinjen skulle falla. Planen var att 250 000 man skulle kunna mobiliseras från södra Sverige till Lule älvdal.

FICK FARTYGSKANON

I bakgrunden fanns också att armén erbjödits att överta kanoner från örlogsfartyg som skulle utrangeras. Bland dessa fartyg

fanns pansarskeppet Victoria, sjösatt redan 1918 och uppkallat efter Gustav v:s tyskfödda drottning.

Forten längs Luleälven kom att bestyckas med kanoner från Drottning Victoria och hennes systerskepp Sverige och Gustav v. Och just fortet i Bomyrberget, där bataljonschefen var placerad, kom att kallas Victoriafortet.

Victoriafortets kanon, som i största hemlighet fördes från pansarskeppet till berget i Vuollerim var inte den största pjäsen ombord på det mycket tungt bestyckade fartyget. Ursprungligen var planen att till fortet ovan älven frakta en 28,3 cm-pjäs från Drottning Victoria men så småningom nöjde man sig med en 15,2 cm-kanon. Kanske insåg man det oöverstigliga i att få upp en så stor pjäs på det höga och nästan väglösa berget. Det är imponerande nog att tänka på hur den Boforspjäs, som till slut hamnade i Victoriafortet, i lönnodom baxades upp på berget.

Ett annat av de stora forten i Lule älvdal fanns i det suggestiva Klusåberget, några

mil nedströms från Vuollerim. Men idag har det och de andra bergen som hade fort i försvarslinjen återställt och murats igen. Det är bara Victoriafortet som minner om det kalla krigets dagar då Norrbotten och delar av Lappland var de områden i landet där hotet om en invasion kanske kändes som mest.

SPIONBESÖK

Vid minst ett tillfälle, sannolikt 1963, kom en officer från försvarets kommandoexpedition i Stockholm upp till Vuollerim för att inspektera fortbygget i berget.

Hans namn var Stig Wennerström och han greps i juni samma år, anklagad för spioneri för Sovjetunionens räkning. 1964 dömdes Wennerström till livstids straffarbete.

Uppgifterna om att Wennerström ska ha varit i Victoriafortet kommer från en man som arbetade vid fortbygget. Mannen besökte anläggningen efter att den år 2006 öppnades som sevärdhet och konferensanläggning och avslöjade då att Wen-

Det är de 'små' kanonerna på Drottning Victoria som nu står i Vuollerim.

”Därför spegelvändes hela den inre planeringen”

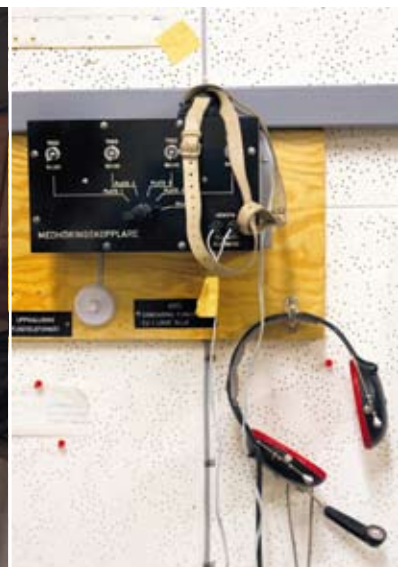

Taktikrummet med hemliga planer i förseglade paket.

nerströms fall fick återverkningar på bygget av Victoriafortet. Man ville inte riskera att fienden skulle känna till anläggningen i detalj innan den ens var tagen i bruk. Därför spegelvändes hela den inre planeringen av berganläggningen.

INTAKT MILJÖ

Victoriafortet är en imponerande anläggning i flera våningsplan. Den går mellan 40 och 50 meter ner i berget från den väl dolda ingången 'inlaget', en slags tunnel strax under själva kanonen. Genom tjocka dubbeldörrar och skyddsslussar kommer man in i en ganska normal inomhusmiljö – torr och relativt modern – där tiden tycks ha stannat då berget låstes efter den sista övningen där 1988. Just den känslan – att komma in i en annan tid, då det neutrala Sverige hade ett utsatt läge mellan öst och väst, är kanske den starkaste upplevelsen under ett besök i Victoriafortet. I stridsledningscentralen känns det som om bataljonschefen och hans medarbetare bara gått ut en liten stund.

Hörlurar för avlyssning i taktikrummet.

Som om någon klev upp för en kvart sedan står logementen i underjorden med obäddade sängar och kängor som väntar.

Fakta Victoriafortet

LÄGE I Bomyrberget, Vuollerim, Lappland (ca 12,5 mil NV Luleå)

BYGGT 1963–65

FÖRLÄGGNINGSKAPACITET 140 man

BESTYCKNING 15,2 cm kanon av typ m/12-60

Ingick i krigsorganisationen till 1997

STATLIGT BYGGNADSMINNE 2004

FÖRVALTAT AV SFV sedan 2006

För mer information se www.victoriafortet.se

För att vara i fält var det ett bekvämt liv där alla hade riktiga sängar med madrasser och linne i logementen med bäddar i tre plan.

KUNDE SKJUTA 17 KM

Endast sex gånger under de dryga tre decennier som Victoriafortet var topphemligt användes anläggningen vid övningar. Inte särskilt många skott sköts med den stora kanonen med sina två rör. Skotten gick max fyra meter snett på 15 kilometer. Kanonens räckvidd var 17 kilometer.

Idag är det Vuollerimföretaget Virvelvind som arrenderar fortet och som arrangerar visningar och erbjuder konferenser i ovanlig miljö.

SFV har sen övertagandet från Fortifikationsverket anpassat anläggningen som besöksmål och bland annat byggt en ny in- och utgång längst ner i fortet. Där fanns tidigare bara en liten kryptunnel vars lilla lucka var övervuxen av ris och mossa. **KV**